

UDK 248.153.8(33=113)"13/16"
UDK 248.153.8(497.5=113)"13/16"
Primljeno: 13. 1. 2015.
Prihvaćeno: 15. 11. 2015.
Izvorni znanstveni rad

Nordijski hodočasnici u hrvatskim primorskim krajevima (14. – 17. stoljeće)

Krešimir Kužić
Hrvatsko vojno učilište "Dr. Franjo Tuđman"
Ilica 256b
10000 Zagreb
Republika Hrvatska
E-adresa: kresimir.kuzic@zg.t-com.hr

U radu su prikazani hodočasnici iz nordijskih zemalja koji su prošli hrvatskom obalom Jadrana na putu za Svetu Zemlju. Opisani su motivi njihova odlaska, staleška pripadnost te doživljaji tijekom putovanja. Osim nekih specifičnosti u tome pogledu nema većih odstupanja od svjedočanstava ostalih europskih, posebice njemačkih hodočasnika kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka.

Ključne riječi: Danska, Švedska, Norveška, Island, Finska, hodočasnici, Sveta Zemlja, Hrvatska, Jadran

Uvod

Tijekom srednjega vijeka sredozemni Europljani smatrali su skandinavske zemlje – ili još šire gledano nordijske zemlje – periferijom. U tome tradicionalnom smislu izjasnio se i papin poslanik Enea Silvio Piccolomini (kasnije papa Pio II.), govoreći 1454. godine na *Reichstagu* u Regensburgu.¹ Učeni je legat gledao na europski sjever očima ne samo stanovnika Vječnoga Grada, nego i obožavatelja antike i pritom je prešutio ono što je za nas osobito važno – da su tamošnji stanovnici kao kršćani bili uključeni u križarske i hodočasničke pokrete još od najranijih početaka ovih vjerskih i političkih gibanja. Dapače, ne samo da je broj skandinavskih vladara koji su osobno sudjelovali u ratovima protiv muslimana od Portugala do Svete Zemlje razmjerno premašivao broj okrunjenih glava drugih

¹ Johann Joachim Müller, *Des Heil. Römischen Reichs Teutscher Nation Reichstags Theatrum wie selbiges unter Keyser Friedrichs V* (Jena: Bielcke, 1713), 485.

europskih zemalja, nego je i prvi kralj uopće došao s toga prostora.² Na križarsko borbena razdoblje neposredno se nastavilo miroljubivo hodočašćenje na sveta mjesta, a u svezi s tim Sveta Stolica ostvarivala je relativno česte pisane kontakte s nordijskim vladarima i tamošnjim crkvenim velikodostojnicima.³

Već u ranome križarskom razdoblju radi olakšavanja putovanja pisani su itinerari na latinskom i starofrancuskom jeziku kao i raznim njemačkim dijalektima, no od 14. stoljeća slijedi pravo obilje hodočasničke memoarske građe koja se razlikovala po veličini i opsegu, no i nadalje se širila prepisivanjem, osobito ako je autor dolazio iz nekoga samostana. Redovničke zajednice sjeverne Europe prenosile su i prepisivale takve vanjske tekstove, ali gotovo u isto vrijeme javljaju se i domaći, nordijski, autori. Među najranije primjere namjenski nastalih vernakularnih djela pripada islandski *Leiðarvísir (Vodič)* do Rima opata Nikulása iz 12. stoljeća, a slijedi ga danski vodič iz 15. stoljeća, što u oba slučaja svjedoči o kontinuitetu i brojnosti odlazaka na hodočašće.⁴ U podvrstu svojevrstnih amalgama putopisa, pustolovnoga romana i vjerskoga priručnika pripada i knjiga putovanja viteza od Mandevillea. Njezina je hodočasnička jezgra, s itinerarom koji otkriva vrijeme nastanka (sredina 14. stoljeća), osobito nakon što ju je preveo danski franjevac Ole Jacobsen 1459. godine, dala dovoljno motiva pobožnim Skandinavcima da posjete zemlju kojom je hodao Spasitelj.⁵

Hodočašća možemo podijeliti na zavjetna – molbena i zahvalnička te pokajnička odnosno pokornička po vlastitoj inicijativi. Međutim, zbog visoke rizičnosti puta u Palestinu ponekad se išlo i prema sudskim presudama, ali i po ugovoru s osobom koja to nije mogla obaviti sama ili je to odredila u svojoj oporuci.⁶ Bilo kako

² U hrvatskoj historiografiji istaknut ćemo dvojicu autora. Petar Matković u svojim je radovima naglasak stavio na talijanske, francuske i njemačke hodočasnike, a Skandinavce poimenično ne spominje. Vidi: Petar Matković, "Putovanja po balkanskom poluotoku za srednjega vieka", *Rad JAZU XLII* (1878): 66-67, 166-169, 176-183. Jorjo Tadić u svojem je preglednome radu između mnogih putnika istaknuo i hodočasnike, među kojima je (uvjetno) samo jedan Skandinavac, kralj Erik VII., o kojemu će kasnije biti više riječi. Vidi: Jorjo Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku* (Dubrovnik: Izdanje Turističkog saveza u Dubrovniku, 1939), 157-160. Pretpostavljamo da je izostanak Skandinavaca prvenstveno uzrokovan nepoznavanjem njihovih jezika, ali i nedostupnošću literature.

³ Fabrizio D. Raschellà, "I pellegrinaggi degli scandinavi nel Medioevo", u: 990-1990 *millenario del viaggio di Sigeric, arcivescovo di Canterbury, Quaderni del Centro Studi Romei 4*, ur. Renato Stopani, (Firenze: Centro Studi Romei, 1990), 33-34.; Martin Kaufhold, "Norwegen, das Papsttum und Europa im 13. Jahrhundert – Mechanismen der Integration", *Historische Zeitschrift* 265 (1997), br. 2: 309-342; Janus Møller Jensen, "Denmark and the Crusades 1400-1650" (Ph.D.-Thesis, University of Southern Denmark, 2005), 1, 24-32, 268.

⁴ Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 136-137.

⁵ Markus Lorenzen, *Mandevilles rejse i gammeldansk oversættelse tillige meden vejleder for pilgrimme* (København: Møllers bogtrykkeri, 1882), 5-9; Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 173.

⁶ Krešimir Kužić, *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV.-XVII. st.* (Split: Književni krug, 2013), 12; Werner Palavicini, "Von der Heidenfahrt zur Kavalierstour – Über Motive und Formen adligen Reisens im späten Mittelalter", u: *Wissensliteratur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, ur. Horst Brunner (Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1993), 91-92, 99-102, 104. Za hrvatske krajeve usporedi: Zoran Ladić, "Prilog proučavanju hodočašćenja iz Zadra u drugoj polovici 14. stoljeća", *Croatia Christiana periodica* 37 (1993), br. 32: 24-30.

bilo, hodočasnici iz nordijskih zemalja potpuno su se uklapali u ove načelne podjele, što nam je jasno unatoč mnogo manjemu broju primjera raspoloživih za analizu. Ako je osoba koja se zavjetovala na odlazak u Svetu Zemlju zbog opravdanih razloga bila spriječena u izvršenju zavjeta, uobičajeno je bilo da odriješene dobije od pape – osobito ako se radilo o visokim predstavnicima plemstva ili crkvenim velikodostojnicima. Kako kroničar navodi, pobožna kraljica Dorothea⁷ otišla je 1488. nakon smrti muža, kralja Christiana I., u Rim, a pratio ju je veći broj velikaša i njihovih supruga. Njezina namjera bila je da hodočasti u Jeruzalem, prema zavjetu iz 1475. godine, ali ju je papa Inocent VIII. oslobodio zavjeta pravdajući to nesigurnošću uzrokovanoj ratnim sukobima. Povratak kraljice u domovinu izazvao je veliku radost svih staleža. Suvremenici su je opisali kao *principa clarissima et religiosissima*.⁸

Glede oporuka, izvanredan primjer daje nam kraljica Margrethe I.⁹ Vođena brigom za svoju dušu ona je 1411. godine odredila da se golema količina srebra teška dvije tisuće maraka podijeli odabranim osobama s obvezom da odu u poimenično određena 44 hodočasnička svetišta širom Europe, a među njima bila su i šestorica poslana u Jeruzalem, Betlehem i na Sinaj.¹⁰ Za nas je od izuzetnoga značaja činjenica što je kraljica odredila da jedan hodočasnik ode u Hrvatsku te da obavi pobožnosti u svetištu sv. Kristofora u gradu Rabu.¹¹ Kao što vidimo iz gornje svote, troškovi putovanja bili su jedna od najvećih smetnji pri ostvarenju nakane hodočašćenja. Stoga su postojale i odredbe nekih obrtničkih udruga o pomaganju svojih članova koji su htjeli hodočastiti u Jeruzalem.¹² Unatoč tome, hodočasnici koji su više puta otišli u Svetu Zemlju mogli su se naći i na nordijskim prostorima, što nam svjedoči nadgrobna ploča redovnika Jonasa iz crkve u gradu Sorø (Sjælland – Danska), koji je dva puta bio u Jeruzalemu.¹³

Upravo iz nadgrobnoga natpisa ovoga redovnika očitava se želja trajnoga obilježavanja ostvarenja hvalevrijednog, ali i tegobnog obilaska svetih mjesta.

⁷ Kraljica Dorothea (1430. – 1495.) bila je kći markgrofa Johanna od Brandenburga i Barbare Saske. Znakovito je kako je markgrof Johann (zvani Alkemičar) hodočastio 1435. godine u Svetu Zemlju. Vidi: Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 50, 271.

⁸ Jacobus Langebek, ur., *Scriptores rerum Danicarum medii ævi II.* (Hafniæ, 1773), 560; “Dorothea”, u: *Dansk biografisk Lexikon* (dalje: DBL), sv. IV (Kjøbenhavn: Gyldendalske boghandels forlag, 1890), 301-303.

⁹ Ona je bila kći kralja Valdemara Atterdaga i Helvig, vojvotkinje od Schleswiga (u starijoj danskoj literaturi: od Sønderjyllanda=Južnoga Jyllanda). Vidi: “Margrethe”, DBL, sv. XI (Kjøbenhavn: Gyldendalske boghandels forlag, 1897), 116, 119-121.

¹⁰ Møller Jensen, “Denmark and the Crusades”, 268.

¹¹ O sv. Kristoforu i Rabu vidi: Daniele Farlati, *Illyrici sacri tomus quintus* (Venezia: apud Sebastianum Coleti, 1775), 230-232.

¹² Erich Christian Werlauff, “Om de gamle Nordboers Bekjendtskab med den pirenæiske Halvøe”, *Annaler for nordisk old kyndighed 1836-1837* (1837): 52.

¹³ Jens Peter Trap, *Kongeriget Danmark, andet bind* (Kjøbenhavn: Forlagt af Universitetsboghandler G.E.C. Gad, 1898), 555. Osim toga bio je tri puta u Rimu i dva puta u Santiagu de Composteli.

Takve osobe od samih su početaka bile u žiži zanimanja svojih sugrađana i šire javnosti. Pričale su se i prepričavale svakakve zgode i dogodovštine pa je to izazvalo osvrt u simboličkoj knjizi pouka norveškoga kralja Håkona IV. Håkonssona iz 13. stoljeća. U njoj on u poglavlju "Važnost uljudnosti u kraljevskoj službi" ističe: ... *Kad budalast čovjek putuje na dvor, to je kao kad neznalica putuje u Jeruzalem (...). Neznalica koji je bio u Jeruzalemu vjeruje u sebi da je dobro informiran i priča mnoge stvari o svom putovanju, iako uglavnom ono što izgleda bezvrijedno jednom znalcu, ili je puka razbibriga i ludorija. ...*¹⁴

U tome smislu ništa bolje ne dokazuje sklonost čitateljstva prema fantastičnome i imaginarnome, nego spomenuta knjiga putovanja viteza Mandevillea, koja time obiluje i odvlači pozornost od vjerskih tema.¹⁵

Što iščitavamo iz poznatoga i već od suvremenika ozloglašenoga običaja hodočasnika, osobito pripadnika plemstva, da urezuju svoja imena i grbove na zidove građevina u kojima su boravili, pa čak i u crkvi Svetoga Groba? Takva strast da se objavi i dokaže vlastita nazočnost u "središtu svijeta" nije bila strana ni nordijskim hodočascima.¹⁶ I dok je kamen, uključivši i onaj nadgrobni, svjedočio samo na razini rodnoga kraja i slučajnoga namjernika, pisane uspomene mogle su u sretnim okolnostima proširiti glas nadaleko, osobito nakon otkrića tiska. No, kako je ovaj epohalni izum olakšao afirmiranje znanja i znanosti, neizbježno je bilo da dovede i do postupne transformacije hodočašćenja. Ono se iz isključivo vjerskoga čina, preko oživotvorenja viteštva, pretvorilo u svojevrsnu znanstveno-istraživačku avanturu pa tako, bez obzira na protestantski negativan stav, nije imalo bitnih razlika u usporedbi s, primjerice, francuskim katoličkim autorima.¹⁷ Ipak, politička i gospodarska obilježja tekstova s konca 16. i 17. stoljeća, čak i kod najprodornijih Danaca, bila su neznatna, što je objašnjivo i realnim mogućnostima ostvarenja države usmjerene u svojoj ekspanziji isključivo na sjeverni Atlantik.

Nagli pad popularnosti hodočašćenja u nordijskim zemljama općenito se nije razlikovao od istodobnoga fenomena u njemačkim zemljama. Već je hodočasnik

¹⁴ L. M. Larson, prev., *The Kings Mirror (Speculum regale – Konungs skuggsjá)* (New York: The American-Scandinavian Foundation, 1917), 165-166.

¹⁵ Lorenzen, *Mandevilles rejse*, 1-206, 77-91, 113-131.

¹⁶ Detlev Kraack, "Von Wappen und Namen-Konstitution, Selbstdarstellung und Fremdwahrnehmung von Individuum und Gruppe im Spiegel der monumentalen Zeugnisse der spätmittelalterlichen Adelsreise", u: *Menschenbilder - Menschenbildner - Individuum und Gruppe im Blick des Historikers*, ur. Stephan Seltzer und Ulf Christian Ewert (Berlin: Akademie Verlag, 2002), 197-201; Ferdinand Khull, *Des Ritters Hans von Hirnheim Reisetagebuch aus dem Jahre 1569*. (Graz: Verlags-Buchhandlung "Styria", 1897), 33; Konrad D. Hassler, "Die Reisen des Samuel Kiechel", *Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart LXXXVI* (1866): 285.

¹⁷ Paravicini, "Von der Heidenfahrt", 100-105; Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 271-274. Sve ove središnje motive ne smijemo gledati izdvojeno, jer su se oni pojavljivali paralelno, osobito prva dva, a mijenjao se samo omjer koji je određivala i staleška pripadnost. U tome je prepoznatljivo plemstvo, gradsko i zemaljsko, kojemu nije korektno uopćeno nijekati iskrenu vjersku komponentu.

iz 1527. godine pronicljivo zaključio kako uzrok smanjenja broja njemačkih putnika za Palestinu leži u jakome utjecaju "luterana."¹⁸ Odlukom protestantskoga koncila održanoga u švedskome gradu Örebro 1529. godine bilo je zabranjeno hodočašćenje u Svetu Zemlju, no toga se pridržavalo samo u Švedskoj, dok se u Danskoj i ostalim krajevima nastavilo s putovanjima u Jeruzalem, ali u manjim razmjerima.¹⁹ Ipak, kada je 1537. godine protestantizam službeno proglašen u Norveškoj, tamo su sva, pa i lokalna, vjerski obilježena putovanja bila zabranjena. Naposljetku, ne smijemo zanemariti ni činjenicu kako su se već krajem 15. stoljeća kao otežavajući čimbenik pojavile i negativne klimatske promjene, a one su se u nordijskim zemljama u punoj žestini iskazale u 17. stoljeću.²⁰

Putovanje

Hodočasnici iz nordijskih zemalja, osim manjega broja Danaca, silom geografskih datosti svoje putovanje započinjali su brodom. Kopnenu fazu puta počeli bi u nekoj njemačkoj baltičkoj ili sjevernomorskoj luci – od većih to su bile: Danzig, Stralsund, Lübeck, Hamburg i druge, a dalje ih je put vodio uhodanim trgovačkim putevima prema jugu. Njima su se već služili njemački hodočasnici.²¹ Nakon prelaska Alpa gotovo beziznimno svi su se nalazili u Veneciji, pomorskoj velesili Sredozemnoga mora, koja je ljubomorno čuvala svoj monopolistički položaj prijevoznika hodočasnika u Svetu Zemlju.²² Tamo su se Nordijci ukrcavali na galijske ili jedrenjake ugovorivši visinu (standardne) prevoznine s mletačkim brodarima, a ona se kretala u rasponu od 48 dukata – 1418. godine, 44 dukata – 1491. godine, 48 dukata – 1517. godin, 50 zlatnika – 1556. godin. Dakle, nije se mnogo mijenjala.²³

¹⁸ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 455.

¹⁹ Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 193, 271; Ebbe Samuel Bring, *Om valfarterna och korstågen från Skandinavien till Heliga Landet* (Lund: Tryckt uti Berlingska Boktryckeriet, 1827), 181.

²⁰ Jean M. Grove, *The Little Ice Age* (London; New York: Methuen, 1988), 15-21, 73-76, 392-406.

²¹ Emil Madsen, "De vigtigste af danske foretagne Rejser og Forskninger i Asien", *Geografisk Tidsskrift* 20 (1909): 114; Raschellà, "I pellegrinaggi degli scandinavi", 37-39. Holger Gregersen Ulfstand je 1518. putovao pravcem: Lübeck – Braunschweig – Coburg – Stolberg – Nürnberg – itd. Vidi: Tyge Alexander Becker, "To danske Adelsmænds Reise til Det hellige Land i Aaret 1518, suppleret ved en anden, noget tidligere Reise", *Orion - Historisk Quartalskrift* I (1843): 2.

Vidi primjer za Nijemce: Ludwig Hänselmann, "Hans Porners Meerfahrt", *Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen* 1874/75 (1875): 130-131.

²² Giuseppe Gullino, "Le frontiere navale", u: *Storia di Venezia, IV Il Rinascimento – Politica e Cultura*, ur. Alberto Tenenti e Ugo Tucci (Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1996), 27, 38-40, 56-63, 84; Reinhold Röhrich, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande* (Innsbruck: Verlag des Wagner'sche Universitäts-Buchhandlung, 1900), 10-12.

²³ Holger Gregersen Ulfstand je platio prevozninu od 50 mletačkih dukata. Vidi: Becker, "To danske Adelsmænds", 2. Cijena je ovisila o razini usluge za putnike, vrsti broda, staleškoj pripadnosti, ali i o stanju sigurnosti na morskim pravcima. Vidi: Ladić, "Prilog proučavanju hodočašćenja", 24-27; Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 263, 370, 427, 477.

Mletačke dužjadranske plovidbene rute u razdoblju od 14. do 17. stoljeća razlikovale su se prvenstveno zbog konstrukcijskih, odnosno maritimnih, značajki brodova. Pritom se misli na razlike između skupine isključivih jedrenjaka i skupine plovila pogonjenih veslima ili jedrima – u skladu s vremenskim uvjetima. U razdoblju organiziranoga prijevoza od konca 14. do početka 16. stoljeća glavno hodočasničko plovilo bila je galija, konstrukcijski identična trgovačkoj galiji. Zbog velikoga broja članova posade (većinom galijota) te relativno velikoga broja ukrvanih hodočasnika, one nisu mogle prevaljivati velike etape bez pristajanja i obnove zaliha hrane i vode. Galije su uz to bile prisiljene držati se priobalnih i međuotočnih ruta zbog niskoga profila bokova koji nisu mogli izdržati udare pučinskih valova. Na putovanju iz 1434. godine dnevno su prelazile od 40 do 64 nautičkih milja (74 do 119 km) u povoljnim vremenskim uvjetima. Galije iz 1461. godine preplovljavale su od 28 do 104 milja (52 do 193 km) dnevno od Pule do Dubrovnika. Godine 1493. prosječna dnevna etapa plovidbe iznosila je 16 nautičkih milja (M) ili 30 km. Unatoč tome što su mogli ponijeti više živeži i vode, trajanje plovidbe jedrenjacima bilo je još više neujednačeno, zbog toga što je ovisilo o smjeru i jakosti vjetrova.²⁴ Tijekom plovidbe 1527. godine od Poreča do Zadra trebalo je 6 dana, 1561. godine samo jedan dan, dok je 1623. godine Rantzau je od Hvara do Dubrovnika plovio jedan dan prevalivši 83 M ili 154 km.²⁵

Četiri glavne luke uplovljavanja, jednako pri odlasku kao i u povratku, ali obratnoga redosljeda, bile su: Poreč, Pula, Zadar i Korčula, no uz njih je bio svakako i Dubrovnik te u slučaju nevolje cijeli niz drugih pristaništa, ali i sigurnih sidrišta. Upravo ova prirodna značajka sjeveroistočne obale Jadrana bila je poznata tadašnjim pomorcima.²⁶ Višestoljetno iskustvo pretočeno je u rukopisne priručnike za plovidbu i plovidbene karte, a oni su, valja to istaknuti, nastajali ne samo u Veneciji, Genovi, Napulju i Kataloniji, nego i s hrvatske strane Jadranskoga mora.²⁷

Poznato je kako su uspomene s putovanja u Svetu Zemlju pisali u većoj ili manjoj mjeri pripadnici svih naroda, ali opširne popise hodočasnika – najčešće suputnika

²⁴ Benedikt Kotruljević, *De navigatione – O plovidbi*, prev. Damir Salopek (Zagreb: Exlibris, 2005), 105, 125, 129-135.

²⁵ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 224-228; Anton Simović, ur., *Navigational Guide to the Adriatic – Croatian Coast* (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1993), VIII. Od Pule do Zadra ima 81 nautička milja (150 km), dalje do Hvara ima 79 M (147 km), a odatle do Korčule 34 M (63 km) i Dubrovnika 49 M (91 km). Udaljenost između Zadra i Dubrovnika iznosi 160 M (296 km), a do Korčule je 114 M (211 km).

²⁶ Bernard Doumerc, "Il dominio del mare", u: *Storia di Venezia, IV Il Rinascimento – Politica e Cultura*, ur. Alberto Tenenti e Ugo Tucci (Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1996), 114, 160.

²⁷ Vidi o Jadrano: Alvise da Mosto, *Il portolano del mare di Alvise da Mosto nobile Veneto nel qual si dichiara minutamente del sito di tutti i Porti, quali sono da Venezia in Levante et in Ponente* (Venezia: Presso Silvestro Gnoato, 1806), 3-9, 32-36, 39-42; Kotruljević, *De navigatione*, 69, 83-84, 233; Mithad Kozličić, *Kartografski spomenici hrvatskoga Jadrana – Izbor karata, planova i veduta do kraja 17. stoljeća* (Zagreb: AGM, 1995), 26-45, 60-76.

na brodu, a ponegdje i skupina na koje se slučajno naišlo na putu – nalazimo gotovo isključivo u izvješćima njemačkih putnika.²⁸ Osim imena i staleške pripadnosti obično bi bila zabilježena i etnička ili pokrajinska pripadnost, a ponekad i grad, ako je bila riječ o građanima. Na taj su način u tim rukopisima i tiskanim knjigama ostala dragocjena svjedočanstva o Islandanima 1476., Šveđanima 1476. i 1519. te Dancima 1496., 1497. i 1521. godine.²⁹ Ako ih analiziramo po geografskome podrijetlu, najviše putnika bilo je iz Kraljevine Danske (u tadašnjim granicama), a znatno manje iz Švedske (i današnje Finske), dok je Norvežana i Islandana bilo vrlo malo u usporedbi s Dancima, na što je svakako negativno utjecala i udaljenost – ponekad dvostruka pa i veća. Kronološki popis hodočasnika koji slijedi, temelji se na državnoj podjeli i granicama koje su bile utvrđene prije velike promjene sredinom 17. stoljeća, uz iznimku Finske kojoj su dodijeljeni njezini domaći etnički Šveđani.

Danska³⁰

- Poslije 1405. godine

Vitez Jens Nielsen Løvenbalk iz Avnsbjerga bio je 1405. godine zbog ubojstva osuđen da (između ostaloga) plati i putovanje na razna hodočasnička mjesta za pet osoba izvan skandinavskih kraljevstava te za devet osoba iz istih kraljevstava. Tako je jedan od njih pohodio i Svetu Zemlju.³¹

- Poslije 1408. godine

Slijedeći propisani postupak hodočasnici su morali zatražiti dopuštenje za hodočašće pa je tako papa Grgur XII. godine 1408. biskupu Pederu Jensenu iz Roskilde izdao dopuštenje da posjeti Sveti Grob zajedno s 12 izabраниh osoba.³²

- Godina 1424.

Erik VII. Pomeranski,³³ kralj Kalmarske Unije (Danske, Norveške s Islandom i Grenlandom te Švedske s Finskom), krenuo je na hodočašće u pratnji 40 do 50 Skandinavaca plemićkoga i crkvenoga staleža. Kralj je nakon puta preko Ugarske

²⁸ Vidi opširne popise u: Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 273, 274-275, 279-282, 287-288, 293-296, 320-324, 363-364, itd.

²⁹ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 324, 406, 415, 431, 439.

³⁰ Kralj Valdemar IV. Atterdag otputovao je 1346. u Svetu Zemlju s nekolicinom plemića. Vidi: *Dansk biografisk Lexikon*, sv. XVIII (København: Gyldendal 1904), 184-186; Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 29-30.

³¹ Niels Slangen, *Geschichte Christian des Vierten Königs in Dännemark-Zweytes Buch* (Kopenhagen; Leipzig: Friedrich Christian Pelt, 1759), 307-308; Alfr Krarup i Johs Lindbæk, ur., *Acta pontificum Danica 1316-1536* (dalje: APD), II Bind (København: I Kommission hos G.E.C. Gad, 1907), 178-179.

³² APD, VII Bind, 1943, 209.

³³ Erik je bio vojvoda Pomeranije (sjeveroistočni dio Njemačke). Njegovo je pravo ime bilo Bogislaw (Bogislaus), a ime Erik uzeo je radi nastavljanja skandinavske tradicije. Vidi: "Erich VII.," u: *Allgemeine deutsche Biographie*, sv. 6 (Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1877), 206-207.

i Hrvatske stigao u Senj gdje mu se pridružio knez Ivan VI. Frankopan.³⁴ Tamo je ostao manji dio kraljeve pratnje, a Erik VII. s ostatkom i Ivan VI. sa svojom svitom otplovili su na dvjema mletačkim galijama u Veneciju. Odanle su se 10. rujna 1424. uputili prema Svetoj Zemlji, a od usputnih pristajanja najsvečanije je bilo ono u Dubrovniku 16. rujna. Na povratku su 25. prosinca ponovno uplovili u Dubrovnik odakle je kralj preko Omiša nastavio kopnom u Ugarsku, dok je Ivan Frankopan putovanje nastavio prema Veneciji.³⁵ Kroničari se razmimoilaže oko broja kraljevih suputnika, stvarnih sudionika hodočašća (... *cum familia pauca viam ingressus est ...*, i: ... *cum multis nobilibus illarum partium ...*).³⁶ U kraljevoj pratnji spominju se plemići Axel Pedersen Thott iz Herleva (9 km sjeverozapadno od Kopenhagena), Poul Pedersen Laxmand iz Vallena (Skåne) i Jens Andersen.³⁷

- Godina 1430.

Plemić Nils Guttormsson "Učeni" iz Guntorpa (Halland) obišao je godine 1430. sveta mjesta, ali je umro na povratku 1431. godine.³⁸

- Godina 1441.

Godine 1441. hodočastio je u Jeruzalem plemić Jep Jensen Rosenkrantz iz Skarholta (Skåne).³⁹

- Godina 1445.

Plemić Niels Eriksen Banner iz Vinstrupa (Sjælland) obišao je 1445. godine sveta mjesta zajedno s bratom.⁴⁰

- Godina 1447.

Vitez Anders Nielsen Jernskjæg iz Dronningholma (Skåne) obavio je hodočašće u Palestinu 1447. godine.⁴¹

³⁴ "Frankapan, Ivan VI., st.", u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 4 (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1998), 410.

³⁵ O tome je iscrpno pisao M. Ibler. Vidi: Mladen Ibler, "Putovanje skandinavskog kralja Erika VII. Pomeranskog kroz Hrvatsku 1424.-1425", *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 39 (2001): 127-130; Mladen Ibler, Birgitta Fritz, "Kunglig reseledare i Heliga landet och slottshövitsman i Sverige", *Scandia* 70 (2004), br. 1: 5-9; Marin Sanudo, *Le vite dei dogi 1423-1474, I tomo 1423-1457*, ur. A. C. Arico e C. Frison (Venezia: La Malcontenta, 1999), 25-26, 29.

³⁶ Wilhelm Mollerup, "Kong Erik af Pommerns Udenlandsrejse 1423-1425.", *Historisk Tidsskrift* 5 (1881), br. 3: 723, 737.

³⁷ "Thott, Axel Pedersen", DBL, XVII, 1903, 317. Poul je bio brat nadbiskupa Roskilde, Hansa.

³⁸ Johanna Andersson Raeder, *Hellre hustru än änka - Äktenskapets ekonomiska betydelse för frälsekvinnor i senmedeltidens Sverige* (Stockholm: Stockholms Universitet Publikationer, 2011), 69.

³⁹ Lauritz Schebye Vedel Simonsen, *Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder II./2.* (Kjøbenhavn: Forlag hos Hofbogtrykker Christensen, 1813), 162.

⁴⁰ "Banner, Niels Eriksen", DBL, I, 1887, 515.

⁴¹ Kristian Erslev, *Testamenter fra Danmarks middelalder indtil 1450* (København: Den Gyldendalske Boghandel, 1901), 212.

- Godina 1450.

1450. godine putovao u Jeruzalem ili plemić Erik Nielsen Gyldenstjerne ili njegov sin Erik Eriksen iz Demstrup (Jylland). O tome svjedoče obiteljski grb i ime urezani u Svetoj Zemlji.⁴²

Zahvaljujući papinskim ispravama otkrivaju nam se imena još nekih Danaca koji su (vjerojatno) obavili namjeravano putovanje u Svetu Zemlju: Gerlak Mortensen (1486.) iz Børgluma i Katarina udovica Jakoba Jørgensena iz Roskilde, zatim svećenik Bjørn Eriksen (1487.) iz Viborga;⁴³ nadalje kanonik dr Jakob Jakobsen Bonn iz Lunda i *Laurentius Johannis* iz Åboa, kao i svećenici Frederik Assens, Claus Minriksen i Morten Scherler iz Schleswiga, koji su 1496. godine dobili odobrenje za odlazak na hodočašće.⁴⁴ Među nositeljima dopusnica iz 16. stoljeća spominju se svećenik Claus Daa (1506.) iz Odensea, kanonik Claus Pedersen (1515.) iz Kopenhagena i Mads Ovesen (1517.) iz Roskilde.⁴⁵

- Godina 1493.

Erik Markvardsen iz grada Ribe morao je 1493. godine – u znak pokore zbog ubojstva svoga strica – obići Rim, Santiago de Compostelu i Jeruzalem.⁴⁶

- Godina 1494.

U skupini hodočasnika koji su 1494. godine isplovili iz Venecije nalazio se i Danac *Lorenz Heuglin* (Laurits Höglin/Høglin?). On je, iscrpljen nevoljama puta, umro 76. dana putovanja dok je njihova galija čekala na sidrištu ispred Jafe.⁴⁷ Parun im je bio Agostino Contarini, a ruta plovidbe po Jadranu bila je: Poreč – SV. PETAR? – ZADAR⁴⁸ – BIOGRAD – HVAR – Korčula – DUBROVNIK – Budva. Dalje su preko Krfa nastavili prema Levantu.

- Godina 1496.

Više je nego sigurno da se u sastavu spomenute skupine iz 1496. godine nalazio onaj neimenovani Danac koji je umro na povratku ploveći između otokâ Hvara i Drvenika. Za njega je, naime, njemački hodočasnik Peter Rindfleisch zabilježio kako je bio ... *ein Doctor unnd Priester aus der Dennemarck* ...⁴⁹ To se slaže s podacima iz papinske isprave, a glede danskoga podrijetla, valja kazati kako je to u

⁴² Detlev Kraack, *Monumentale Zeugnisse der spätmittelalterlichen Adelsreise: Inschriften und Graffiti des 14. - 16. Jahrhunderts* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH KG, 1997), 219-220.

⁴³ APD, IV Bind, 1910, 111, 371, 395.

⁴⁴ APD, V Bind, 1913, 144, 147; Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 268-269.

⁴⁵ APD, V Bind, 1913, 438; APD, VI Bind, 1915, 109, 191.

⁴⁶ G. A. Blom, ur., *Norges gamle love, anden række 1388-1604, tredje bind 1483-1513* (Oslo: F.L. Næshagen, 1976), 419.

⁴⁷ Röhricht, *Deutsche Pilgerreisen*, 185; Margaret Newett, *Canon Pietro Casola's Pilgrimage to Jerusalem in the Year 1494* (Manchester: University Press, 1907), 223.

⁴⁸ Imena gradova i drugih lokacija napisana velikim slovima označavaju mjesta gdje su se putnici zaustavili. Upitnik označava nepotvrđenu lokaciju.

⁴⁹ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 406.

skladu s tadašnjim razgraničenjem prema Švedskoj, jer je grad Lund kao i cijela pokrajina Skåne bila u vlasti danskih kraljeva. Osim toga, papinsko dopuštenje bilo je napisano početkom mjeseca travnja tako da je Jakob Jakobsen Bonn imao dovoljno vremena da stigne u Veneciju i ukrca se na brod koji je početkom lipnja 1496. godine isplovio u smjeru Svete Zemlje. Njihov se parun zvao Alvis Barbo, a ruta plovidbe u odlasku bila je: ROVINJ – ZADAR – ? – Hvar – Korčula – DUBROVNIK, dok je na povratku bila: Hvar – ARKANĐEL – Zadar – Poreč.⁵⁰ Kako nam Rindfleisch piše, hodočasnik iz Danske umro je 18. lipnja, i da se to dogodilo daleko na pučini, bio bi bačen u more, prethodno ušiven u jedreno platno. Ovako su se usidrili u uvali Stari Trogir (Sl. 1), koju s južne strane zatvara spomenuti otok Arkandjel te su pokojnoga hodočasničkog subrata pokopali u posvećenu zemlju. Naime, na otoku se nalazi crkva Sv. Mihovila Arkandjela kao i nastambe u kojima su koncem 15. stoljeća povremeno boravili dominikanci iz obližnjih samostana.⁵¹ Od crkve potječe i ime otoka, čije su dimenzije: dužina 1240 m, visina 80 m, a površina 0,474 km,² dok su geografske koordinate 43°28'28"N i 16°01'38"E.⁵²

U Jeruzalemu je godine 1496. bio i plemić Jaspas von Buchwald (Bokwolde) iz Pronstorfa (Holstein). Proglašen je vitezom Svetoga Groba, a na povratku su ga u Italiji godine 1497. ubili razbojnici.⁵³

- Godina 1502.

Plemić Mogens Bille iz Svanholma (Sjælland) hodočastio je 1502. godine zajedno s ujakom Henrikom Knudsenom Gyldenstjernom iz Restrupa (sjeverni Jylland).⁵⁴

- Godina 1510.

Hodočašće koje je obavio plemić i vojskovođa Otte Jørgensen Rud iz Vedbyja (Sjælland) primjer je okajavanja grijehâ i prijestupâ. Zapovijedajući u jednome vojnom pohodu na grad Åbo (Turku) godine 1509. vojnici su opljačkali katedralu. Osjećaj odgovornosti potaknuo je spomenutoga Ruda da se uputi u Svetu Zemlju, odakle se nije vratio jer je na povratku umro 1510. godine u Bavorskoj.⁵⁵

⁵⁰ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 404-406.

⁵¹ Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira I* (Split: Čakavski sabor, 1977), 355; Stjepan Krasić, "Regesti pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1392-1600)", *Arhivski vjesnik* 17-18 (1975): 217, 235.

⁵² Tea Duplančić Leder, Tin Ujević, Mendi Čala, "Coastline lengths and areas of islands in the Croatian part of the Adriatic sea determined from the topographic maps at the scale of 1:25000", *Geoadria* 9 (2004), br. 1: 15.

⁵³ *Danmarks Adels Aarbog* 30, Kjøbenhavn 1913, 160.

⁵⁴ "Gyldenstjerne, Henrik Knudsen", DBL, sv. VI (Kjøbenhavn: Gyldendal 1892), 374-375; William Møllerup, Frederik Meidell, *Bille-Ættens Historie I/1*. (Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandels Forlag, 1893), 504.

⁵⁵ "Rud, Otte", DBL, sv. XX, 1941, 288-289; Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 269.

- Godina 1517.

Kasniji proslavljeni vojskovođa i državnik Johan Rantzau iz Bredenburga⁵⁶ otputovao je 1517. godine u Svetu Zemlju gdje je umalo bio zarobljen.⁵⁷

- Godina 1518.

Plemić Holger Gregersen Ulfstand (1487.-1542.)⁵⁸ (Sl. 2) s posjeda Skabersø u današnjoj švedskoj pokrajini Skåne putovao je 1518. godine u Palestinu zajedno s plemićem Johanom Johansenom Oxeom (?-1534.) (Sl. 3) iz Nielstrupa (otok Lolland).⁵⁹ Vjerojatno je prema Levantu plovio na nekome jedrenjaku, a na povratku je bio na galiji, ali nije zabilježio imena parunâ.⁶⁰ U dijelu dnevnika koji je vodio nakon isplavljanja iz Venecije, spomenuo je sljedeće gradove: Rovinj, Pulu i Dubrovnik, a na povratku Zadar i Poreč (Sl. 1).⁶¹ U prijevodu to glasi:

... U nedjelju na dan svetih Vida i Modesta (13. lipnja)⁶² otplovili smo iz Venecije i došli u grad koji se zove Ruiman (Rovinj). Tamo počiva cijelim svojim tijelom blažena djeвица Romina.⁶³ Onda smo u četvrtak (17. lipnja) otplovili odatle uz Slavensku zemlju i Pulsku zemlju te uz zemlju koja se zove Dalmacija. Na dan svetoga Ivana u

⁵⁶ Rantzau je njemačka plemićka obitelj koja je dala niz članova u službi danskih kraljeva. Bredenburg je sadašnji Breitenburg u pokrajini Schleswig-Holstein.

⁵⁷ Vedel Simonsen, *Udsigt over Natjonalhistoriens*, 169; "Rantzau, Johan", DBL, sv. XIII, 1899, 449-450.

⁵⁸ "Ulfstand, Holger Gregersen", DBL, sv. XVIII, 1904, 54-56.

Fotografija na: http://brindt.dk/erik_brindt/12479.htm (pristupljeno 20.12.2014.)

⁵⁹ "Oxe, Johan", DBL, sv. XII, 1898, 494.

Fotografija na: <http://www.gravstenogepitafier.dk/vaabensted.htm> (pristupljeno 21.12.2014.)

⁶⁰ Te 1518. godine druge hodočasničke skupine plovile su na brodovima Alvisea Dolfina i Francesca Bernarda, a Gregersen je putovao nekim trećim brodom. Vidi: Newett, *Canon Pietro Casola's*, 106-109.

⁶¹ Becker, "To danske Adelsmænds", 3-4, 17. ... Om Sondag, som Sancti Viti et Modesti Dag paafaldt, da seilede vi ud fra Venedig og kom til en Stad, som hedder Ruiman, der ligger den hellige Jomfru Romina med hendes hele ganske Legeme begraben. Om Torsdagen dernæst seilede vi derfra og omkring Vendes Land og Pollerland og omkring et, hedder Dalmatien. Om St. Hansdag Midsommer kom vi ind en skjøn Stad, som hedder Ragaus. Denne Stad erlægges til Tyrken hvert Aar 30,000 Ducater til Tribut for Tilla-delse til at kjøbe, handle og vandle i Tyrkiet, samt til Kongen af Ungarn hvert Aar 5000 Ducater, da de ogsaa maa besøge hans Land. Samme Stad er en Fristad, som ikke har nogen Konge eller Herre over sig, og der var i det samme Aar en saa stor "Pestilents", at Folkene i Staden næsten vare uddøde; saa kom der et Billede oven fra ned i Staden, og strax er Dødeligheden ophørt, saa ikke en Eneste mere døde Deraf. Om Loverdagen seilede vi fra Ragusa og langs med Tyrkiet; der seilede vi saa frem for et lidet Land, hvorpaa der boede Bønder, som vare Christne ...

.. Derfra kom vi til Besarra, hvor vi vare i 8 Dage, og derpaa til en Stad, hedder Sara, hvor den hellige Simeons Legeme ligger heelt og holdent, ligesom han var den Dag, da han døde, eller den Dag, da han bar Christus; derpaa kan man kjende Guds hellige Kraft.

Da vi hadde været her i 8 Dage, satte vi vor "Kaas" til en Stad, som hedder Parsons og er der 200 Mille imellem; vi sik da god Bør, dog maatte vi endnu udstaae en haard Storm, som kastede os tilbage til Zara, hvor vi løb ind i Havn og laae to eller tre Nætter; derpaa kom vi "ind Paa en roffuers baad Aff galleyen" - det vil fige; vi gik fra Galleyen i en Robaad - og roede ind til Venedig, hvor Baaden hadde hjemme. Dette var den Onsdag for Kyndelmisse, da vi hadde været 9 Nætter paa Søen; Fredagen for Fastelavn kom vi til Venedig.

⁶² Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi* (Zagreb: Školska knjiga, 1985), 202, 220.

⁶³ Rovinj je bio poznat po sv. Eufemiji. Vidi: Anđelko Badurina, ur., *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990), 222, 272-273.

sredoljeće (24. lipnja) došli smo u jedan lijepi grad koji se zove Ragaus (Dubrovnik). Ovaj grad svake godine plaća Turcima 30.000 dukata kao pristojbu za dopuštenje kupovanja, trgovanja i kretanja u Turskoj. Ugarskome kralju (plaća) svake godine 5.000 dukata jer oni moraju odlaziti i u njegovu zemlju. Ovaj je grad slobodan grad koji nema kralja ili gospodara iznad sebe. Te iste godine bilo je tako veliko okuženje da su ljudi u gradu gotovo izumrli. Tada je tamo prošla Slika odozgo prema dolje u gradu i odmah je umiranje prestalo tako da tamo nisu više umirali.

U subotu (26. lipnja) isplovili smo iz Dubrovnika i to duž Turske te smo nešto malo plovili tako dalje gdje žive seljaci (?), koji su bili kršćani ...

/Povratak/

... Odonud smo došli u Besarra (Hvar?), gdje smo bili osam dana i odatle u jedan grad koji se zove Sara (Zadar). Tamo leži cijelim tijelom sveti Šimun, jednak upravo kao što je bio onoga dana kada je umro ili na dan kad je nosio Krista. Iz toga se može spoznati Božja sveta moć.

Budući da smo bili ovdje osam dana, odredili smo svoj "kurs" prema gradu koji se zove Parons (Poreč) i do kojega je 200 milja. Mislili smo da će biti dobro vrijeme, međutim, imali smo jednu veliku oluju, koja nas je bacila natrag do Zadra. Tamo smo uplovili u luku i ostali dvije ili tri noći. Zatim smo s galije prešli na brod – što će reći – otišli smo sa galije u barku na vesla i veslali sve do Venecije, odakle je barka i bila. To je bilo u srijedu prije Svijećnice (1. veljače 1519.⁶⁴), te smo bili devet noći na moru. U petak prije Poklada (10. veljače (?) 1519.⁶⁵) došli smo u Veneciju. ...

- Godina 1521.

Zahvaljujući hodočasničkom putopisu njemačkog izbornog kneza Otta Heinricha iz kuće Wittelsbach znamo da je 1521. godine u njegovoj skupini putovao danski plemić Magnus (Mogens) Bilde.⁶⁶ Ukrkali su se na brod (jedrenjak) trgovca Coressija, a parun im je bio Marco Antonio Dandolo. Ruta plovidbe uz sjeveroistočnu jadransku obalu bila je sljedeća: ROVINJ – Poreč – Pula – Recanati – Hvar – Krf, a u povratku su prošli smjerom Krf – POREČ – Novigrad – Umag.⁶⁷

- Godina 1522.

Plemić Mogens Gyldenstjerne (Sl. 4), sin spomenutoga Henrika iz Restrupa (sjeverni Jylland), hodočastio je 1522. godine u Jeruzalem, gdje je postao *Ridder af den hellige Grav* (vitez Svetoga Groba).⁶⁸ U isto doba je stekao ovaj častni naslov

⁶⁴ Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 200, 240.

⁶⁵ Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 200, 240.

⁶⁶ Vjerojatno se radi o drugom hodočašću Mogensa Billea. Vidi godinu 1502.

⁶⁷ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 439-442.

⁶⁸ "Gyldenstjerne, Mogens", DBL, sv. VI, 1892, 386-392.

Fotografija sa suprugom Anne Sparre na: <http://www.gravstenogepitafer.dk/aarhus7.htm> (pristupljeno 27.12.2014.)

i Henrik Nielsen Rosenkrantz, također plemić iz Bjørnholma (Jylland).⁶⁹ Oni su bili među posljednjim Dancima koji su otišli u Svetu Zemlju prije uvođenja luteranstva. Ipak, putnici iz Danske nastavili su dolaziti, možda manje nadahnuti vjerom, a više aristokratskim osjećajem časti i avanturizmom.

- Poslije 1578. godine

Plemić Gert (Gerhard) Rantzau u Jeruzalem je došao 1578. godine kopnom preko Carigrada, a nakon što je posjetio Sinaj, otplovio je mletačkim brodom u Italiju.⁷⁰

- Poslije 1582. godine

Za plemića Absalona Rosenkrantza pretpostavlja se da je nakon 1582. godine također bio u Svetoj Zemlji.⁷¹

- Godina 1587.

Plemić Steen Jensen Bille (*Steno von Bildt*) iz Visborga (otok Gotland) posjetio je 1587. godine Jeruzalem.⁷² Na povratku se priključio njemačkoj skupini E. von Busecka i W. von Waltersweila, koja je iz Tripolija otplovila za Nicu.⁷³

- Godina 1588.

Svećenik Jens Skiærbæk (Hans Jacobsen Skierbeck) s Jyllanda otputovao je 1588. godine iz Venecije za Jeruzalem u društvu plemića, braće Jakoba i Mogensa Ulfeldta iz Ulfeldtsholma (danas Holckenhavn na otoku Fyn),⁷⁴ te plemića Christiana Barnekowa (iz današnjega Løvenborga, Sjælland). Odatle je nastavio navodno do Kine, a kao svjedočanstvo o boravku u Svetoj Zemlji i drugim svojim putovanjima ostavio je natpis na nadgrobnoj ploči:

... Cui visa Europa est, Asia & minor, Africa visa est /

(...) Atque Palæstinæ visa fuere sacræ,/

Phrat, Babylon, Solyma & Sodome cum Jordanis/

*undis ...*⁷⁵

Potvrdu o drugim članovima skupine nalazimo kod Nijemca Samuela Kiechela. On je u svome putopisu spomenuo jednoga Uhlfelda (vjerojatno Jakoba) i *Bartholoo* (vjerojatno Barnekowa). Obojicu je susreo u Carigradu koncem 1588. godine kada su oni u većoj skupini putnika došli brodom iz Venecije i spremali se

⁶⁹ "Rosenkrantz, Henrik Nielsen", DBL, sv. XIV, 1900, 222; DBL, sv. XX, 1941, 76.

⁷⁰ "Rantzau, Gert", DBL, sv. XIII, 1899, 431.

⁷¹ Vedel Simonsen, *Udsigt over Natjonalhistoriens*, 171-172.

⁷² "Bille, Steen Jensen", DBL, sv. III, 1933, 52.

⁷³ Röhricht, *Deutsche Pilgerreisen*, 275.

⁷⁴ "Ulfeldt, Jakob", DBL, sv. XVIII, 1904, 40-41, 46.

⁷⁵ Vedel Simonsen, *Udsigt over Natjonalhistoriens*, 170-171; "Skiærbæk, Jens", DBL, sv. XVI, 1902, 52; "Barnekow, Christian", DBL, I, 1887, 537.

nastaviti putovanje u Jeruzalem.⁷⁶ Jakob Uhlfeldt vratio se preko Egipta i Krete u Veneciju.

- Godina 1591.

Plemić Otto Schram (Skram) iz Hammergaarda (Jylland) otišao je 1591. godine u Svetu Zemlju gdje mu je franjevački gvardijan fra Francisco da Spella predao ovjerenu potvrdu o obilasku svih svetišta, a nakon toga posjetio je i samostan Sv. Katarine na Sinaju.⁷⁷ O svome putovanju vodio je dnevnik.

- Godina 1623.

Plemić Henrik (Heinrich) Rantzau obišao je Palestinu 1623. godine, a u Jeruzalemu je proveo dane Uskrša. Na povratku je kroz hrvatske krajeve prošao kopnom preko Bosne do Splita, a onda brodom do Venecije.⁷⁸

- 17. stoljeće

Steen Rosensparre (1609.), Just Styggesen Høegh/Høg (1614.), Fredrik (Friedrich) Rantzau (1616.), Jens Rodsteen i Jesper Friis (1620.), zatim Theodorus Petræus (1650.), Poul Resen (1656.) i Nicolaus Smed (1672.) u sklopu svojih putovanja po bliskistočnim pokrajinama Osmanskoga Carstva također su posjetili sveta mjesta.⁷⁹

Švedska⁸⁰

- Godina 1402.

Plemić Peder Arvidsson Ribbing bio je upravitelj u Laponiji, a hodočastio je u Jeruzalem 1402. godine. Zajedno s njim putovali su njegov stric Peder Sigvidsson i strina Christine Ulfsdotter koji su umrli na putu. P. A. Ribbing bio je praunuk sv. Birgitte po njezinoj kćeri Marti.⁸¹

⁷⁶ Hassler, "Die Reisen des Samuel Kiechel", 414.

⁷⁷ Vedel Simonsen, *Udsigt over Natjonalhistoriens*, 172-173; Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 273-274.

⁷⁸ Vidi više u: Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 547-548. Putopis je tiskan na njemačkome jeziku, ali je posveta upućena danskome kralju Frederiku III.

⁷⁹ Vedel Simonsen, *Udsigt over Natjonalhistoriens*, 172-177; "Rosensparre, Steen", DBL, sv. XIV, 1900, 303; "Høegh/Høg, Just", DBL, sv. VIII, 1894, 223.

⁸⁰ A. Lindborg, ur., *Vadstena Klosters Minnesbok »Diarium Vazstenense«* (Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag, 1918), 9, 49. Dvije hodočasnice iz Švedske postigle su najveće crkvene časti. Tako je Birgittu Birgersdotter, koja je hodočastila 1372. godine, papa Bonifacije IX. kanonizirao već 1391. godine, a njezinu kćer Katarinu Ulfsdotter, koja je pratila majku na putu u Svetu Zemlju, papa Inocent VIII. proglasio je blaženom 1489. godine. Birgitta je krenula i vratila se preko Napulja. Tijekom putovanja 1372. godine u pratnji plemkinje Birgitte i njezinih kćeri Katarine i Birger bili su svećenik Gudmar Fredriksson i redovnik Peter Skraddare (*Petrus Sartor*), jedan od prvih pripadnika reda Svetog Spasitelja, koji je osnovala Birgitta. Koncem tridesetih godina 16. stoljeća reformacija je stavila točku na njihovo štovanje rašireno po cijeloj Švedskoj. Vidi: Carl Silfverstolpe, "Klostret i Vadstena", *Historiskt bibliotek* I (1875): 8-17; Christian Fichtinger, *Lexikon der Heiligen und Päpste*, (Frankfurt/M-Berlin: Ullstein Lexikon, 1995), 78.

⁸¹ "Ribing, Peder", *Svenska adelns ättar-taflor* (dalje: SAA-T), III., ur. Gabriel Anrep (Stockholm: P. A. Norstedt & Söne, 1862), 371.

- Godina 1407.

Redovnik Magnus Niclisson iz samostana Vadstena hodočastio je 1407. godine u Jeruzalem nakon što je pohodio Rim.⁸²

- Godina 1455.

Đakon *Olavus Johannis* posjetio je 1455. godine Svetu Zemlju.⁸³

- Godina 1462.

Svećenik *Gunnarus Beronis* otputovao je 1462. godine u Jeruzalem.⁸⁴

- Godina 1466.

Plemić Erenigisle Nilsson Mlađi iz Hammerstaa (Södermanland) zajedno sa suprugom, Dankinjom Birgitte Olufsdatter Thott (švedski: Brita Olovsdotter Tott), odlučili su 1466. godine zajednički hodočastiti u Rim, Santiago de Compostelu i Jeruzalem.⁸⁵

- Godina 1476.

Prvi hodočasnik koji je spomenuo neimenovane Šveđane kao suputnike tijekom plovidbe za Jafu bio je Hans von Mergenthal 1476. godine. Plovili su na galiji Andree Contarinija s rutom u odlasku: POREČ – KORČULA – Krf, a na povratku Krf – KORČULA – ? – ROVINJ (Sl. 1).⁸⁶

- Između 1489. i 1492. godine

Plemić Nils Turesson Bielke iz Kråkeruma i Råvelsta (Småland) putovao je u Svetu Zemlju između 1489. i 1492. godine te je u Jeruzalemu proglašen vitezom Svetoga Groba. Vjerojatno je njegova smrt 1493. godine posljedica teških uvjeta na putu.⁸⁷

- Godina 1519.

Prema svjedočanstvu Švicarca Hansa Stockara 1519. godine u Jeruzalemu su boravili neimenovani hodočasnici iz Švedske, za koje ne znamo ni kada su ni s kim su krenuli u Svetu Zemlju.⁸⁸

- Oko 1568. godine

Plemić Henrik (Heinrich) Ramel za vrijeme boravka na studijima u Padovi putovao je u Svetu Zemlju.⁸⁹

⁸² *Vadstena Klosters Minnesbok*, 65; Silfverstolpe, "Klostret i Vadstena", 63.

⁸³ Silfverstolpe, "Klostret i Vadstena", 64.

⁸⁴ Silfverstolpe, "Klostret i Vadstena", 64.

⁸⁵ "Thott, Birgitte Olufsdatter", DBL, sv. XVII, 1903, 320-321; Andersson Raeder, *Hellre hustru än änka*, 105.

⁸⁶ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 325-326.

⁸⁷ Hans Hildebrand, ur., *Stockholms stadsböcker från äldre tid: Jordeböcker 2. Stockholms stads jordebok 1474-1498* (Stockholm: Hæggström, 1889), 224, 235.

⁸⁸ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 431.

⁸⁹ "Ramel, Henrik", DBL, sv. XIII, 1899, 373.

- Godina 1582.

Sin protestantskog biskupa Erika iz Linköpinga, Erik Falck Mladi, prihvatio je katoličanstvo te je putovao 1582. godine preko Konstantinopola u Jeruzalem gdje je proglašen vitezom Svetoga Groba. Na povratku je 1583. godine prošao Dalmacijom.⁹⁰

- Godina 1610.

Rudar Hans Finlow iz Faluna (Dalarna) okladio se kako će u roku od godine dana otići na Sveti Grob te je 1610. godine izjavio da je bio u Jeruzalemu, ali je istraga izrazila sumnju u istinitost njegove tvrdnje.⁹¹

- 1613./1619. godine

Palestinu i Sveti Grob obišao je grof Bengt Bengtsson Oxenstierna iz Ekebyholma (Uppland) dva puta – prvi put isplovio je iz Venecije 1613. godine, a u Jeruzalemu je dobio potvrđnicu od kustoda i gvardijana fra Angela iz Messine. Nakon dužega putovanja po Perziji, na povratku je drugi put prošao Palestinom 1619. godine odakle je otplovio za Veneciju.⁹² U Švedskoj su ga prozvali Bengt Putnik.

- Pedesete godine 17. stoljeća

Vojni graditelj i arhitekt Erik Jönsson Dahlbergh pokušao je nekoliko puta posjetiti Jeruzalem, ali je u tome spriječen.⁹³

Norveška

- Godina 1400.

Iz Norveške je krenuo i obišao Svetu Zemlju i Jeruzalem vitez Jon Martinsson (1400.) iz Søruma (Suderheim).⁹⁴

Island

- Godina 1406.

S najudaljenijeg Islanda došao je zemaljski poglavar Björn Einarsson-*Jórsalafari* (= putnik u Jeruzalem) iz mjestanca Hvalfirði. Obišavši 1405. godine najprije Rim, otplovio je iz Venecije godine 1406. zajedno sa suprugom Sólveig Þorsteinsdóttir u Palestinu odakle su se oboje vratili u grad sv. Marka.⁹⁵ Einarsson je već prije toga tri puta bio u Rimu (1379., 1385. i 1388. godine). Te su 1406. godine mletačke vlasti

⁹⁰ "Falck, Erik", *Svenskt biografiskt lexikon* (dalje: SBL), sv. 15 (Stockholm: Riksarkivet, 1952), 122.

⁹¹ Svenska Familj-Journalen IX, Stockholm 1870, 82.

⁹² "Oxenstierna, Bengt Bengtsson", SAA-T, III, 1862, 114-115; C. F. Seybold, "Bescheinigung des Besuchs der heiligen Stäten", *Zeitschrift des Deutschen Palaestina-Vereins* XLI (1918), 162.

⁹³ "Dahlberg, Erik", SBL, sv. 9, 1931, 615.

⁹⁴ Vedel Simonsen, *Udsigt over Nationalhistoriens*, 160.

⁹⁵ Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 137-138.

sinu portugalskoga kralja – radi odlaska na hodočašće – ustupile poseban prostor na jednoj trgovačkoj galiji određenoj za Bejrut. Njezin zapovjednik bio je Andrea Capello, a prema uputama svi ostali putnici za Jafu na Cipru su se prekrkali u njegovu galiju pa je vjerojatno tako postupio i ovaj islandski bračni par.⁹⁶ Njihove točke pristajanja uz hrvatsku obalu, iako nisu navedene, mogu se s velikim stupnjem vjerojatnosti rekonstruirati iz plovidbenoga propisnika za trgovačke galije.

- Godina 1476.

Nakon toga je njemački hodočasnik Hans von Mergenthal spomenuo 1476. godine neimenovane putnike iz Islanda na galiji Andree Contarinija. Prema Jafi su plovili po Jadranu rutom: POREČ – KORČULA – Krf, a na povratku prema Veneciji smjerom Krf – KORČULA – ? – ROVINJ (Sl. 1).⁹⁷

FINSKA

- 1419. – 1420. godine

Prvi hodočasnik s prostora današnje Finske hodočastio je na Sveti Grob 1419.-1420. godine. Bio je to biskup Magnus Olafsson Tavast iz Åboa (današnji Turku), a vratio se noseći sa sobom brojne relikvije te crkveno ruho i knjige kupljene u Veneciji.⁹⁸

- Godina 1496.

Druga osoba bio je kanonik *Laurentius Johannis* (Lars Johansson ?) također iz Åboa i, kao što smo vidjeli, putovao je 1496. godine.⁹⁹

Sveci, relikvije i čuda

Hodočasnici iz svih europskih zemalja imali su temeljne spoznaje o brojnim svetačkim relikvijama u gradovima na hrvatskoj obali, ali među njima najčešće se spominju sv. Eufemija, sv. Šimun i sv. Vlaho.¹⁰⁰ Ovo troje Božjih ugodnika nisu na jednak način postigli čast oltara. Dok su Eufemija i Vlaho pretrpjeli mučeničku smrt u vrijeme posljednjih žestokih progona za vrijeme vladavine rimskih careva

⁹⁶ Newett, *Canon Pietro Casolaš*, 46.

⁹⁷ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 325-326.

⁹⁸ Johannes Messenius, *Chronicon episcoporum per Sveciam, Gothiam et Finlandiam* (Leipzig: Sumtu Joh. Casp. Meyeri, 1685), 149-150.

⁹⁹ APD, V Bind, 1913, 144.

¹⁰⁰ Navest ćemo samo po jednoga Talijana, Nijemca, Francuza i Holandanina: Newett, *Canon Pietro Casolaš*, 166-167, 173, 335; Matthias Sollweck, "Fratris Pauli Waltheri Guglingensis Itinerarium in terram sanctam et ad sanctam Catharinam", *Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart CXCII* (1892): 73-75, 260; Charles Schefer, *Le voyage de la sainte cyté de Hierusalem* (Paris: Ernest Leroux editeur, 1882), 32, 37; C. J. Gonnet, "Bedevaart naar Jerusalem volbracht en beschreven in het jaar 1525, door Meester Arent Willemsz., barbier tot Delft in Hollant", *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem* 11 (1884): 50-52.

Dioklecijana i Licinija (konac 3. i početak 4. stoljeća), dotle je starac Šimun¹⁰¹ svoju svetost dokazao još u vrijeme Isusova života, što je i zabilježeno u Lukinom evanđelju.¹⁰² Dapače, on nije zaslužio svetačku aureolu svojim isposništvom ili učenošću; on je preokupirao Kristovu zadaću na ovome svijetu držeći dijete Isusa u vlastitim rukama. Međutim, temeljna saznanja o Šimunu postojala su, osim u Bibliji, i u knjizi Jacopa de Voragine "Legenda aurea" omiljenoj u cijeloj kršćanskoj Europi.¹⁰³ Hodočasnici puni žudnje za Svetom Zemljom, a time i za svim osobama koje su na bilo koji način bile povezane s njom, to su poznavali. Svrćući u Zadar, po povratku u zavičaj pronosili su glas o tijelu sv. Šimuna. Svjedočanstva o omiljenosti često se mogu naći u putopisima njemačkih hodočasnika koji su na putu u Svetu Zemlju kao najbrojniji navraćali u Zadar već od kraja 14. stoljeća.¹⁰⁴ Očito je iz Gregersenova teksta kako on tijelo svetoga Šimuna Bogoprimeca vidi kao djelatni dokaz Božje moći, a zadarsko svetište kao mjesto na kojemu se njegovo milosrđe ostvaruje za sve one koji ga zasluže svojim ufanjem i pobožnošću.¹⁰⁵ Ostali nordijski hodočasnici iz predreformacijskoga razdoblja, o kojima znamo samo posredno da su bili u Zadru, kao primjerice kanonik dr. Jakob Jakobsen, vjerojatno su također mogli steći slične dojmove. Što se tiče protestanata, imamo jedan primjer da nisu sv. Šimuna shvaćali na ciničan način kao Nijemac Rauter 1569. godine.¹⁰⁶ U jednome pismu propovjednika Rasmusa Augustinusa iz 1563. godine svetac se spominje barem kao svjedok Isusova života.¹⁰⁷

Sveti Vlaho, odnosno relikvijari njegove glave i ruku, nisu zabilježeni, što je u slučaju Gregersena razumljivo zbog epidemije, koja je sprečavala uobičajeno izlaganje moći za hodočasnike. Duže stajanje u Rovinju pružilo je vjerojatno mogućnost da se razgleda i sarkofag s tjelesnim ostacima svete Eufemije. Njezino pogrešno imenovanje kao "Romine" po svemu je sudeći lapsus prouzročen nepoznavanjem jezika, a slične primjere imamo i u slučaju zadarskoga sveca Zoila.¹⁰⁸

¹⁰¹ U zapadnome kršćanstvu bila su uobičajena tri pridjevka: Starac, Pravednik i Bogoprimec. Vidi: *Leksikon ikonografije*, 558-559; *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 9 (Freiburg; Basel; Rom; Wien: Verlag Herder, 2000), 591-592; *Enciclopedia cattolica*, sv. XI (Città del Vaticano 1953), 623.

¹⁰² *Jeruzalemska Biblija*, sv. 2 (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996), 1463.

¹⁰³ Theodor Graesse, recens, *Jacobi a Voragine Legenda Aurea vulgo historia Lombardica dicta* (Breslau: W. Koebner, 1890), 158-165.

¹⁰⁴ Krešimir Kužić, "Njemački hodočasnici 15. i 16. stoljeća o Zadru", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008): 81, bilj. 108.

¹⁰⁵ Becker, "To danske Adelsmænds", 17. Gregersen je bio osam dana u Zadru pa je mogao slobodno razgledati svečevu tijelo. Naime običnim danom kapela u kojoj je bilo smješteno bila je zaključana i otvarala se samo izuzetno za prominentne goste. Vidi: Newett, *Canon Pietro Casola's*, 165; Reinhold Röhrich, Heinrich Meisner, "Hans Hundts Rechnungsbuch (1493-1494)", *Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Alterthumskunde* IV (1883): 47.

¹⁰⁶ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 84, 511.

¹⁰⁷ Gustav Ludvig Wad, *Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøre II.* (Kjøbenhavn: Hos W. Thaning & Appel, 1893), 36-37.

¹⁰⁸ Kužić, "Njemački hodočasnici", 75.

Bolesti, oluje, Turci

Zaraza, to jest bolest koju H. Gregersen spominje 1518. godine u Dubrovniku, prema kroničaru Ranjini, počela je u ožujku 1517. godine. Obilježavala ju je jaka vrućica i od nje je umrlo 110 vlastelina i 30 vlastelinki, te oko 1500 pučana. No Ranjina, začudo, ne govori o kugi, što odudara od hodočasnikova zapisa.¹⁰⁹ Dojam općega pomora i opustjeloga grada vjerojatno nije utemeljen na stvarnim posljedicama nego na mjerama dubrovačkih vlasti. Naime, u slučajevima umiranja većih razmjera Vijeće bi zapovjedilo privremeno izmještanje pučanstva u okolicu grada, a samo bi se preselilo u neki od samostana.¹¹⁰ Iako fragmentarna, jako je vrijedna informacija kako je u gradu bila organizirana zavjetna procesija sa slikom. O kojoj bi slici moglo biti riječi? Dvije slike koje su u Dubrovniku od davnina sloville kao čudotvorne, prikazivale su Majku Božju, a njihovi pučki nazivi bili su Gospa od Kaštela (Sl. 5) i Gospa od Porata.¹¹¹ Budući da Gregersen ističe visinsku razliku od polazne do završne točke procesije, nameće nam se mišljenje kako je zavjetna povorka krenula s predjela Kaštel, koji je najviša točka staroga poluotočnog "Dubrovnika." Tamo se, u samostanu benediktinki Sv. Marije od Kaštela, čuvala navedena slika. Ophod je vjerojatno završio u katedrali Uznesenja Marijinoga kao nižoj točki. Ufanje u nebeske zaštitnike iskazivalo se na sličan način i ranije, prigodom epidemija 1415., 1422., 1430., 1437. i 1503. godine, no kroničari tvrde kako su u procesijama nošene moći sv. Vlaha ili drugih svetaca.¹¹² Svakako izaziva čuđenje da je brodski parun uopće htio pristati u luku grada u kojemu je nedavno harala smrtonosna bolest.

Vremenske nepogode, ali i standardni godišnji ekstremi u obliku ljetnih vrućina i zimskih studeni uvelike su otežavali plovidbu palestinskih putnika Jadranom. Iz zapisa svih hodočasnika, bez obzira na narodnost, izbija urođeni strah kontinentalaca od mora, valova i olujnih vjetrova iz svih kvadranta, međutim, ni pomorci s dugogodišnjim iskustvom nisu krili strahopoštovanje prema nepogodama. Stoga se pomno pazilo na predznake naglih promjena. Što se tiče Skandinavaca, znamo iz tuđih izvješća, a potvrđuje nam i Gregersen, da su dijelili istu sudbinu. Iznenađujuće promjene povoljnoga vjetrova (ovdje jugoistočnoga odnosno juga, u tramontanu

¹⁰⁹ Natko Nodilo, "Annali di Ragusa del magnifico Ms. Nicolò di Ragnina", *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 14 (1883): 276.

¹¹⁰ Nodilo, "Annali di Ragusa", 280, 281.

¹¹¹ Wilhelm Gumppenberg, *Atlas Marianus sive de imaginibus Deiparae per orbem Christianum miraculosis IIII* (Ingolstadt: Typis Georgii Haenlini, 1659), 270-277; Pavo Knezović, "Dubrovačka Gospina svetišta 17. stoljeća prema Atlas Marianus W. Gumppenberga", *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* XLIII (2005): 81-84. Fotografija u: Gumppenberg, *Atlas Marianus*, između 270. i 271.

¹¹² Nodilo, "Annali di Ragusa", 91, 99, 248, 250, 252, 262; Louise Marshall, "Plague Literature and Art, Early Modern European", u: *Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues*, ur. Joseph P. Byrne (Westport: Greenwood Press, 2008), 525.

ili buru) događalo se i ranije mnogo puta.¹¹³ Uz to, već i višednevno čekanje na Hvaru i u Zadru govori o nepovoljnim smjerovima puhanja tijekom plovidbe prema Veneciji, što je u pravilu izazivalo iznimnu neraspoloženost putnika.

Odnos nordijskih kršćana iz predreformacijskoga razdoblja (15. i početak 16. stoljeća) prema Osmanskome Carstvu, Arapima i općenito muslimanima, bio je identičan stajalištima ostalih europskih naroda, iako više idealistički, a manje pragmatičan. Lutherov nastup i širenje protestantizma nisu unijeli promjene tako da, osobito koncem 16. i početkom 17. stoljeća, razmimolilaženje s Katoličkom crkvom postoji samo u teološkome smislu. Skandinavski vladari načelno su sve odluke o ratu ili miru s "nevjericima" preuzeli u potpunosti u svoje ruke, dakle, te aktivnosti bile su sekularizirane ili, bolje rečeno, podređene interesu države.¹¹⁴

Iako ne baš potpuno točno, Gregersen je u samo nekoliko redaka uspio sažeti sve ključne elemente odnosa Dubrovačke Republike i Osmanskoga Carstva, ali i obližnjih kršćanskih zemalja. Dubrovnik je plaćao danak, čime je uživao pravo bavljenja svojom osnovnom djelatnošću – trgovinom, ali tumačenje državnih odnosa s Ugarskom već nalikuje nekakvome pučkom razmišljanju ili saznanjima dobivenima unutar neinformiranih hodočasničkih krugova. Ako usporedimo navedene brojeke s nekim putopisima, u pogreškama je jednak ili približan Wannneru (1507.) ili nepoznatome Parižaninu (1480.) i Casoli (1494.) – što se tiče Turske te Eptingenu (1460.) ili Fassbenderu (1492.) – što se tiče Ugarske, a pri tom je isključen bilo kakav njihov utjecaj na Gregersena.¹¹⁵ Kršćani koje on spominje nakon dubrovačkoga teritorija nikako ne mogu biti Bokelji, jer ističe njihovo seljaštvo, a okolica gradova Kotora i Budve s Barom i Ulcinjem imala je svoje plemstvo koje je priznavalo mletačku vlast. Vjerojatno se radi o katolicima, etničkim Albancima iz okolice Drača, u to vrijeme pod osmanskom vlašću.¹¹⁶

Nordijski hodočasnici jednako kao i svi ostali europski kršćani tijekom plovidbe po istočnome Sredozemlju, živjeli su u trajnom strahu da ne budu zarobljeni od muslimana. Brojni su primjeri susreta drugih putnika sa sunarodnjacima koji su prešli na islam, a na jednoga Danca naišao je 1496. godine u Kairu Nijemac Harff. Ako je odnos ovoga mameluka prema Nijemcu bio prijateljski, onda se može pretpostaviti da je prema rijetkim Skandinavcima koje je sreo bio još srdačniji – mogao im je, primjerice, ishoditi akreditivna pisma za slobodno kretanje po Svetoj Zemlji.¹¹⁷ Kasnije su, u vrijeme osmanske vlasti nad Jeruzalemom, takve

¹¹³ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 311, 337, 376, 446, itd. Vidi primjere: Kotruljević, *De navigatione*, 155-163, 185-187.

¹¹⁴ Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 54-64, 183-187, 193-201, 255-256.

¹¹⁵ Charles Schefer, *Le voyage de la sainte cyté de Hierusalem* (Paris: Ernest Leroux, 1882), 36; Newett, *Canon Pietro Casolaš*, 177; Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 156-157, 292, 374, 424.

¹¹⁶ Gullino, "Le frontiere navale", 90-95.

¹¹⁷ Møller Jensen, "Denmark and the Crusades", 268; Eberhard von Groote, *Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff von Cöln durch Italien, Syrien, Aegypten, Arabien, Aethiopien, Nubien, Palästina, die Türkei, Frankreich und Spanien* (Köln: Verlag von J.M. Heberle, 1860), 85-86.

isprave hodočasnici dobivali u Konstantinopolu i to im je davalo relativnu osobnu sigurnost.¹¹⁸

Zaključak

Izjava ... *Želim ići na jug* ...¹¹⁹ izrečena u jednoj od mnogih nordijskih saga, bila je solidna psihološka podloga kojom nisu raspolagala druga srednjovjekovna društva sjevernije od Alpa. Vjerojatno je time objašnjiva i lakoća prihvaćanja inicijative obilazaka kršćanskih svetišta, pa i onih najudaljenijih koje nalazimo pod skupnim imenom – “sveta mjesta”, ali sada s radosnim usklikom: ... *Evo, ulazimo u Jeruzalem!* ... No, kada se postave preciznije vremenske granice kasnoga srednjeg vijeka i ranoga novog doba, dolazimo do nekih specifičnosti. Od europskoga, a još više od njemačkoga, prosjeka najviše se razlikuje staleška struktura nordijskih hodočasnika. Od nabrojanih osoba plemićkome, odnosno velikaškome, staležu pripada njih 37, a iz crkvenih krugova dolazi 15 hodočasnika i to većinom s iznadprosječnim novčanim приходima, dok su ostali staleži zastupljeni sa 6 osoba. Vrlo je uočljiv nedostatak putnika iz gradskih, trgovačkih slojeva. Ti brojčani omjeri ipak daju prilično iskrivljenu sliku stava ondašnjega društva u Danskoj i Švedskoj prema hodočašćenju. (Ostale zemlje zanemarit ćemo zbog premaloga uzorka.) Naime, raskid veza s Katoličkom crkvom imao je svoju rušilačku fazu u kojoj su propali ne samo samostani, nego i arhivska građa, osobito po župama. Budući da su od samih početaka franjevci i dominikanci uživali povlaštenu prevozninu, a počesto su upravo zbog toga odlazili kao provoditelji nećijih oporučnih odredbi, njihov nedostatak je najznakovitiji. Unatoč tome vjerskom prijelomu pripadnici plemstva i nadalje su visoko cijenili titulu viteza Svetoga (Kristovoga) groba, koju je stekao neki od njihovih predaka, a nastojali su je zaslužiti i sami u kasnijemu razdoblju. Međutim, nepobitan negativan čimbenik bili su visoki troškovi putovanja u Svetu Zemlju. Cijena je naposljetku, bila ipak tek prva od tri simbolične vreće koje je trebao pripremiti svaki hodočasnik – druge dvije bile su vjera i strpljenje.¹²⁰

Jedan od zanemarenih doprinosa hodočašćenja u Svetu Zemlju bila je tiha europelizacija. Do nastupa reformacije temeljila se na zajedničkim vrijednostima proizišlima iz učenja Katoličke crkve, a štoviše, osjećaj ugroze od ekspanzivnoga islama doživljenoga kroz osmanska osvajanja također je imao kohezivni sveeuropski učinak. Pojava Lutherovoga učenja gotovo se poklapa sa širim razmahom humanizma u nordijskim zemljama, a samim time i prebacivanjem težišta zani-

¹¹⁸ *Regesta diplomatica historiae Danicae cura Societatis Regiae Scientiarum Danicae II./2.*, (Kjøbenhavn: Thieles Bogtrykkeri, 1892), 715.

¹¹⁹ John D. Shafer, “Journeys to Rome and Jerusalem in Old Norse-Icelandic Sagas”, *Linguistica e Filologia* 31 (2011): 7.

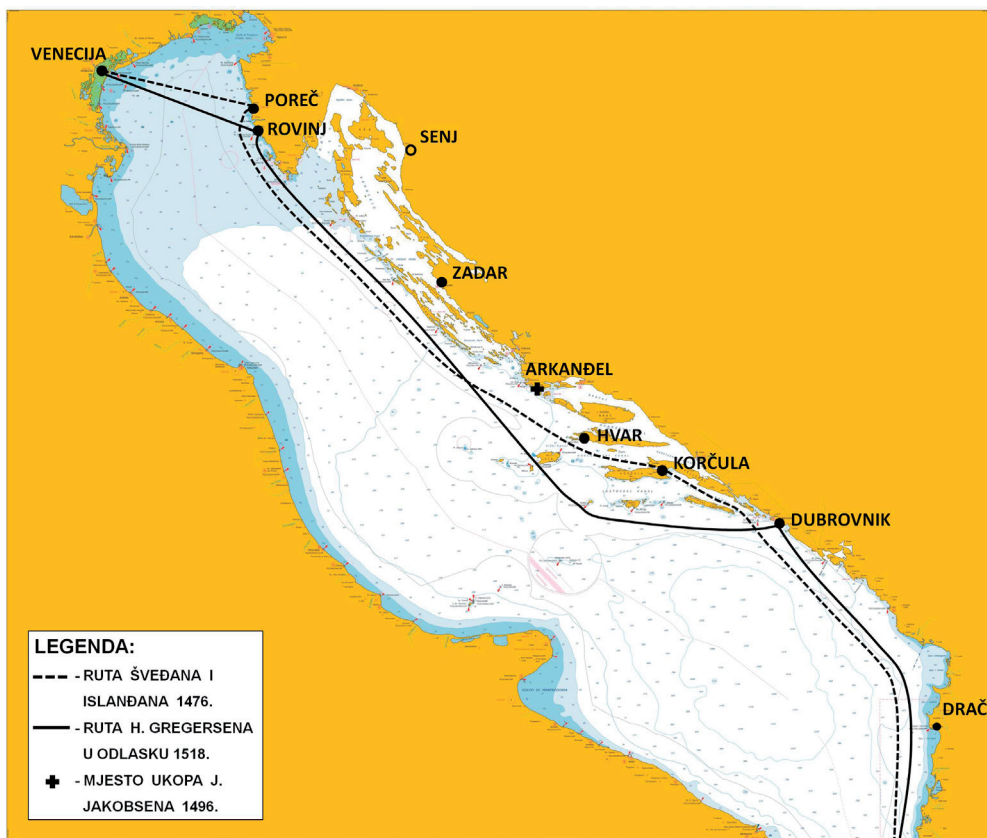
¹²⁰ Kužić, *Hrvatska obala u putopisima*, 31, 452.

manja s vjerskih na svjetovne teme – razmjene i vrednovanja znanosti i njezinih dostignuća. Tome su osobito bili skloni pripadnici aristokracije, koji su odlazak na Sveti Grob većinom sveli na epizodu puta, a samo putovanje, koje se znalo protegnuti na niz godina, dobilo je svojevrsni studijski karakter.

Sudeći prema drugim hodočasnima, pretpostavljamo kako su i Nordijci doživljavali hrvatske krajeve i gradove u koje su svraćali kao dio zajedničke ekumene, dakako u usporedbi prema teritoriju pod vlašću islama. Gotovo potpuna šutnja vrela o prolasku i boravku, prvenstveno Danaca i Šveđana, na sjeveroistočnoj obali Jadrana može se tumačiti na nekoliko međusobno dopunjućih načina. Prije svega, oni su bili relativno malobrojni, a osim toga ostajali su u sjeni utjecajnih njemačkih, francuskih i talijanskih velikaša te bogatih njemačkih i flamanskih građana. Naime, uobičajeno je bilo da gradovi za takve utjecajne goste prirede svečani doček, u kojemu su dobrodošlicu izražavali trenutni knez ili njegov zamjenik, odabrani pripadnici Vijeća i neki učeniji građanin. Mnogi su primjeri ceremonija održanih tijekom 14. i 15. stoljeća u Zadru, Šibeniku i Dubrovniku, a ne zaboravimo – to je bilo vrijeme zakupljivanja cijelih galija prisiljenih na česta pristajanja.¹²¹ Porast prevage jedrenjaka u 16. i 17. stoljeću srazmjerno je smanjivao mogućnost izravnoga kontakta, a gubljenje monopola Venecije u mediteranskome prometu te je prigode sveo na minimum. Jedini velikaški hrvatsko-skandinavski susret nije zabilježen u Hrvatskoj (ili nije sačuvana zabilješka) u fazi provedbe hodočašća nego tek kao sekundarna posljedica odnosno kao angažman Ivana VI. Frankopana u Švedskoj.¹²² U konačnici, međusobno nerazumijevanje jezika gosta i gostoprimeca, a kod Skandinavaca i nepoznavanje talijanskoga ili latinskoga, također je bilo uzročnik anonimnosti.

¹²¹ Za doček vojvodâ Stephana III. Bavarskoga i Otta V. od Brandenburg-Landshuta 1375. godine vidi: Ivan Lučić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I*, prev. Jakov Stipišić (Split: Čakavski sabor, 1979), 36, 666. Za prijam vojvode Albrehta IV. Habsburškoga 1398. godine vidi: Ferdo Šišić, "Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga", *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavonsko dalmatinskog zemaljskog arkiva* VI (1904): 26-27. Za vojvodu Wilhelma 1461. vidi: Johann G. Kohl, *Pilgerfahrt des Landgrafen Wilhelm des Tapferen von Thüringen zum heiligen Lande im Jahre 1461*. (Bremen: Verlag von C.Ed. Müller, 1868), 82-88. Za Šibenik vidi: Edo Pivčević, "Jedno svjedočanstvo o hrvatskim gradovima iz godine 1486.", *Rad JAZU* 429 (1988): 185-196. Za dočeke u Dubrovniku vidi zbirno u: Tadić, *Promet putnika*, 15, 161-163, 179.

¹²² Đuro Šurmin, "Hrvatski spomenici I.", *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium* VI (1898): 131-132. ... 1432 (...) a nega sin knez Anž biše u krala demorskog. ... Izraz "demorskog" vjerojatno je iskrivljeni oblik posvojnog pridjeva "denmorskog", što dolazi od njemačkog naziva za Dansku – *Dennemarck*. Time bi se mogla potkrijepiti hipoteza kako su Hrvati i Danci u Senju 1424. međusobno razgovarali na njemačkom jeziku.

Sl. 1. Pomorska karta Jadrana s ucrtanim glavnim lukama, rutama hodočasnika 1476. i 1518., te mjestom ukopa J. Jakobsena 1496. godine.

Sl. 2. Plemić Holger Gregersen Ulfstand sa posjeda Skabersø u pokrajini Skåne.

Sl. 3. Nadgrobna ploča Johana Johansena Oxea iz Nielstrupa na otoku Lollandu.

Sl. 4. Nadgrobna ploča Mogensa Gyldenstjernea iz Restrupa na sjevernom Jyllandu.

Sl. 5. Bakrorez nestale slike Gospe od Kaštela.

Vrela, enciklopedije i leksikoni:

Allgemeine deutsche Biographie, svezak 6. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1877.

Anrep, Gabriel, ur. *Svenska adelns ättar-taflor*, svezak III, , Stockholm: P. A. Norstedt & Söne, 1862.

Danmarks Adels Aarbog 30 (1913).

Dansk biografisk Lexikon svesci I, III-IV, VI, VIII, XI-XIV, XVI-XVIII, X. Kjøbenhavn: Gyldendalske boghandels forlag, 1887, 1933, 1890, 1892, 1894, 1897-1900, 1902-1904, 1941.

Enciclopedia cattolica, svezak XI. Roma: Ente per l'Enciclopedia cattolica, 1953.

Hrvatski biografski leksikon, svezak 4. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1998.

Krarup, A.; **Lindbæk**, J., ur. *Acta pontificum Danica 1316-1536*, svesci II-VI. København: I Kommission hos G.E.C. Gad, 1907 – 1915.

Langebek, Jacobus, ur. *Scriptores rerum Danicarum medii ævi*, svezak II. Hafniæ 1773.

Larson, L. M., prev. *The Kings Mirror (Speculum regale – Konungs skuggsjá)*. New York: The American-Scandinavian Foundation, 1917.

Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990.

Lexikon für Theologie und Kirche, svezak 9. Freiburg; Basel; Rom; Wien: Verlag Herder, 2000.

Lindborg, A., ur. *Vadstena Klosters Minnesbok »Diarium Vazstenense«*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag, 1918.

Regesta diplomatica historiae Danicae cura Societatis Regiae Scientiarum Danicae svezak II./2. Kjøbenhavn: Thieles Bogtrykkeri, 1892.

Svenskt biografiskt lexikon, svesci 9, 15. Stockholm: Riksarkivet, 1931, 1952.

Literatura

Andersson Raeder, Johanna. *Hellre hustru än änka - Äktenskapets ekonomiska betydelse för frälsekvinnor i senmedeltidens Sverige*. Stockholm: Stockholms Universitet Publikationer, 2011.

Andreis, Pavao. *Povijest grada Trogira I*. Split: Čakavski sabor, 1977.

Becker, Tyge Alexander. "To danske Adelsmænds Reise til Det hellige Land i Aaret 1518, suppleret ved en anden, noget tidligere Reise". *Orion - Historisk Quartalskrift* I (1843): 1-17.

Jeruzalemska Biblija, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996.

Blom, G. A., ur. *Norges gamle love, anden række 1388-1604, tredje bind 1483-1513*. Oslo: F. L. Næshagen, 1976.

Bring, Ebbe Samuel. *Om valfarterna och korstågen från Skandinavien till Heliga Landet*. Lund: Berlingska boktryckeriet, 1827.

Doumerc, Bernard. "Il dominio del mare". U: *Storia di Venezia, IV Il Rinascimento - Politica e Cultura*, a cura di Alberto Tenenti e Ugo Tucci, 113-180. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1996.,

Duplančić Leder, Tea; Ujević, Tin; Čala, Mendi. "Coastline lengths and areas of islands in the Croatian part of the Adriatic sea determined from the topographic maps at the scale of 1:25000". *Geoadria* 9 (2004), br. 1: 5-31.

Erslev, Kristian. *Testamenter fra Danmarks middelalder indtil 1450*. København: Den Gyldendalske Boghandel, 1901.

Farlati, Daniele. *Illyrici sacri tomus quintus*. Venezia: apud Sebastianum Coleti, 1775.

Fichtinger, Christian. *Lexikon der Heiligen und Päpste*. Frankfurt/M; Berlin: Ullstein Lexikon, 1995.

Gonnet, C. J. "Bedevaart naar Jerusalem volbracht en beschreven in het jaar 1525, door Meester Arent Willemsz., barbier tot Delft in Hollant". *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem* 11 (1884): 1-180.

Graesse, Theodor, recens. *Jacobi a Voragine Legenda Aurea vulgo historia Lombardica dicta*. Breslau: W. Koebner, 1890.

Groote, Eberhard von. *Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff von Cöln durch Italien, Syrien, Aegypten, Arabien, Aethiopien, Nubien, Palästina, die Türkei, Frankreich und Spanien*. Köln: Verlag von J.M. Heberle, 1860.

Grove, Jean M. *The Little Ice Age*, London; New York: Methuen, 1988.

Gullino, Giuseppe. "Le frontiere navale". U: *Storia di Venezia, IV Il Rinascimento - Politica e Cultura*, a cura di Alberto Tenenti e Ugo Tucci, 13-111. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1996.

- Gumpfenberg**, Wilhelm. *Atlas Marianus sive de imaginibus Deiparae per orbem Christianum miraculosis IIII*. Ingolstadt: Typis Georgii Haenlini, 1659.
- Hänselmann**, Ludwig. "Hans Porners Meerfahrt". *Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen* 1874/75 (1875): 113-156.
- Hassler**, Konrad D. "Die Reisen des Samuel Kiechel". *Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart* LXXXVI (1866): 1-484.
- Hildebrand**, Hans, ur. *Stockholms stadsböcker från äldre tid: Jordeböcker 2. Stockholms stads jordebok 1474-1498*. Stockholm: Hæggström, 1889.
- Ibler**, Mladen. "Putovanje skandinavskog kralja Erika VII. Pomeranskog kroz Hrvatsku 1424.-1425". *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 39 (2001): 121-132.
- Ibler**, Mladen; **Fritz**, Birgitta. "Kunglig reseledare i Heliga landet och slottshövitsman i Sverige". *Scandia* 70 (2004), br. 1: 3-16.
- Kaufhold**, Martin. "Norwegen, das Papsttum und Europa im 13. Jahrhundert - Mechanismen der Integration". *Historische Zeitschrift* 265 (1997), br. 2: 309-342.
- Khull**, Ferdinand. *Des Ritters Hans von Hirnheim Reisetagebuch aus dem Jahre 1569*. Graz: Verlags-Buchhandlung "Styria", 1897.
- Knezović**, Pavo. "Dubrovačka Gospina svetišta 17. stoljeća prema Atlas Marianus W. Gumpfenberga". *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* XLIII (2005): 75-92.
- Kohl**, Johann G. *Pilgerfahrt des Landgrafen Wilhelm des Tapferen von Thüringen zum heiligen Lande im Jahre 1461*. Bremen: Verlag von C. Ed. Müller, 1868.
- Kotrljević**, Benedikt. *De navigatione – O plovidbi*. Preveo Damir Salopek. Zagreb: Exlibris, 2005.
- Kozličić**, Mithad. *Kartografski spomenici hrvatskoga Jadrana - Izbor karata, planova i veduta do kraja 17. stoljeća*, Zagreb: AGM, 1995.
- Kraack**, Detlev. *Monumentale Zeugnisse der spätmittelalterlichen Adelsreise: Inschriften und Graffiti des 14. - 16. Jahrhunderts*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH KG, 1997.
- Kraack**, Detlev. "Von Wappen und Namen - Konstitution, Selbstdarstellung und Fremdwahrnehmung von Individuum und Gruppe im Spiegel der monumentalen Zeugnisse der spätmittelalterlichen Adelsreise". U: *Menschenbilder - Menschenbildner - Individuum und Gruppe im Blick des Historikers*, herausg. Stephan Seltzer und Ulf Christian Ewert, 189-210. Berlin: Akademie Verlag, 2002.
- Kračić**, Stjepan. "Regesti pisama generala dominikanskog reda poslatih u Hrvatsku (1392-1600)". *Arhivski vjesnik* 17-18 (1975): 157-246.
- Kužić**, Krešimir. *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV.-XVII. st.* Split: Književni krug, 2013.

- Kužić**, Krešimir. "Njemački hodočasnici 15. i 16. stoljeća o Zadru". *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008): 63-104.
- Ladić**, Zoran. "Prilog proučavanju hodočašćenja iz Zadra u drugoj polovici 14. stoljeća". *Croatica Christiana periodica* 37 (1993), br. 32: 17-31.
- Lorenzen**, Markus. *Mandevilles rejse i gammeldansk oversaettelse tillige meden vejleder for pilgrimme*. København: Møllers bogtrykkeri, 1882.
- Lučić**, Ivan. *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I*. Preveo Jakov Stipišić. Split: Čakavski sabor, 1979.
- Madsen**, Emil. "De vigtigste af danske foretagne Rejser og Forskninger i Asien". *Geografisk Tidsskrift* 20 (1909): 111-117.
- Marshall**, Louise. "Plague Literature and Art, Early Modern European". U: *Encyclopedia of Pestilence, Pandemics, and Plagues*, ed. J. P. Byrne, 522-530. Westport: Greenwood Press, 2008.
- Matković**, Petar. "Putovanja po balkanskom poluotoku za srednjega vieka". *Rad JAZU XLII* (1878): 56-184.
- Mellin**, Gustav Henrik. "Svenska Jorsalafarare i fordna tider". *Svenska Familj-Journalen* IX (1870): 82-86.
- Messenius**, Johannes. *Chronicon episcoporum per Sveciam, Gothiam et Finlandiam*. Leipzig: Sumtu Joh. Casp. Meyeri, 1685.
- Mollerup**, Wilhelm. "Kong Erik af Pommerns Udenlandsrejse 1423-1425.". *Historisk Tidsskrift* III (1881), br. 5: 714-744.
- Mollerup**, William; **Meidell**, Frederik. *Bille-Ættens Historie I/1*. Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandels Forlag, 1893.
- Jensen**, Janus Møller. "Denmark and the Crusades 1400-1650". Ph.D.-Thesis, University of Southern Denmark, 2005.
- Mosto**, Alvise da. *Il portolano del mare di Alvise da Mosto nobile Veneto nel qual si dichiara minutamente del sito di tutti i Porti, quali sono da Venezia in Levante et in Ponente*. Venezia: Presso Silvestro Gnoato, 1806.
- Müller**, Johann Joachim. *Des Heil. Römischen Reichs Teutscher Nation Reichstags Theatrum wie selbiges unter Keyser Friedrichs V. Jena: Bielcke, 1713.*
- Newett**, Margaret. *Canon Pietro Casola's Pilgrimage to Jerusalem in the Year 1494*. Manchester: University Press, 1907.
- Nodilo**, Natko. "Annali di Ragusa del magnifico Ms. Nicolò di Ragnina". *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 14 (1883): 1-328.
- Palavicini**, Werner. "Von der Heidenfahrt zur Kavalierstour – Über Motive und Formen adligen Reisens im späten Mittelalter". U: *Wissensliteratur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, ur. Horst Brunner, 91-130. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1993.

- Pivčević**, Edo. "Jedno svjedočanstvo o hrvatskim gradovima iz godine 1486." *Rad JAZU* 429 (1988): 185-196.
- Raschellà**, Fabrizio D. "I pellegrinaggi degli scandinavi nel Medioevo". U: *990-1990 millenario del viaggio di Sigeric, arcivescovo di Canterbury, Quaderni del Centro Studi Romei* 4, a cura di Renato Stopani, 31-40. Firenze: Centro Studi Romei, 1990.
- Röhricht**, Reinhold. *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*. Innsbruck: Verlag des Wagner'sche Universitäts-Buchhandlung, 1900.
- Röhricht**, Reinhold; **Meisner**, Heinrich. "Hans Hundts Rechnungsbuch (1493-1494)". *Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Alterthumskunde* IV (1883): 37-100.
- Sanudo**, Marin. *Le vite dei dogi 1423-1474, I tomo 1423-1457*. A cura di A. C. Arico, C. Frison. Venezia: La Malcontenta, 1999.
- Schefer**, Charles. *Le voyage de la sainte cité de Hierusalem*. Paris: Ernest Leroux editeur, 1882.
- Seybold**, C. F. "Bescheinigung des Besuchs der heiligen Stäten". *Zeitschrift des Deutschen Palaestina-Vereins* XLI (1918): 162-164.
- Shafer**, John D. "Journeys to Rome and Jerusalem in Old Norse-Icelandic Sagas". *Linguistica e Filologia* 31 (2011): 7-35.
- Silfverstolpe**, Carl. "Klostret i Vadstena". *Historiskt bibliotek* I (1875): 8-17.
- Simović**, Anton, ur. *Navigational Guide to the Adriatic – Croatian Coast*. Zagreb: Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, 1993.
- Slangen**, Niels. *Geschichte Christian des Vierten Königs in Dännemark-Zweytes Buch*. Kopenhagen; Leipzig: Friedrich Christian Pelt, 1759.
- Sollweck**, Matthias. "Fratris Pauli Waltheri Guglingensis Itinerarium in terram sanctam et ad sanctam Catharinam". *Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart* CXCII (1892): 1-327.
- Stipišić**, Jakov. *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.
- Šišić**, Ferdo. "Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga". *Vjesnik kraljevskog hrvatsko-slavonskog dalmatinskog zemaljskog arkiva* VI (1904): 1-59.
- Šurmin**, Đuro. "Hrvatski spomenici I.". *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium* VI (1898): 1-500.
- Tadić**, Jorjo. *Promet putnika u starom Dubrovniku*. Dubrovnik: Izdanje Turističkog saveza u Dubrovniku, 1939.
- Trap**, Jens Peter. *Kongeriget Danmark, andet bind*. Kjøbenhavn: Forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad, 1898.

Simonsen, Lauritz Schebye Vedel. *Udsigt over Natjonalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder II./2*. Kjøbenhavn: Forlag hos Hofbogtrykker Christensen, 1813.

Wad, Gustav Ludvig. *Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe II*. Kjøbenhavn: Hos W. Thaning & Appel, 1893.

Werlauff, Erich Christian. "Om de gamle Nordboers Bekjendtskab med den pirrenæiske Halvöe". *Annaler for nordisk old kyndighed 1836-1837* (1837): 18-61.

Nordic Pilgrims to the Croatian Littoral (14th – 17th Centuries)

Krešimir Kužić
Croatian Military Academy “Dr. Franjo Tuđman”
Ilica 256b
10000 Zagreb
Croatia
E-mail: kresimir.kuzic@zg.t-com.hr

Summary

Even though the Nordic countries were a periphery in the eyes of the Mediterranean population during the late medieval period, Scandinavian rulers and their subjects participated in important political and religious events, including the Crusades and pilgrimages to the Holy Land. Their interest in visiting Jerusalem is evident in itineraries written in Icelandic and Danish, dating from the period between the 12th and 15th centuries. As for the motivation behind them, pilgrimages can be classified as votive – supplicatory or thanksgiving – and penitential. They could also result from court verdicts, as well as contracts or testaments. In this sense, we exemplify the last will on the last will of Queen Margaret I from 1411 and a votive pledge of Queen Dorothea from 1488. Several examples testify of the wish to commemorate a performed pilgrimage, such as tombstones and especially written travelogues. However, the religious motive declined with time and was substituted through the wish to undertake a scholarly or research adventure. A particularly interesting aspect is the efforts invested by the nobility in order to gain the title of the Knights of the Holy Sepulchre. A decline in the number of pilgrimages is recorded from the mid-16th century, when the Nordic countries embraced Protestantism. The pilgrims travelled over the North Sea and Baltic harbours and further through the German lands in order to reach Venice. There they signed transportation contracts with Venetian shipmen and embarked on a journey descending the Adriatic. During the early period, they travelled on galleys, and later on various types of sailing ships, which allowed them to become acquainted with Croatian cities and regions. The most frequented ports included Poreč, Rovinj, Zadar, Hvar, Korčula, and Dubrovnik (Fig. 1). Among the 58 pilgrims mentioned by name, several deserve special attention. One is the pilgrimage of King Eric VII in 1424, in which Count Ivan VI Frankopan participated. The travelogue of Danish nobleman Holger Gregersen Ulfstand (Fig. 2) (1487 – 1542), who embarked on his journey in 1518, tells us not only about his piety, but also about the Croatian coast: for example, about the religious customs in case of plague. Indirectly, travelogues also tell us about some visits to the relics of St Euphemia in Rovinj, St Simon in Zadar, and St Blasius in Dubrovnik. Jakob

Jakobsen Bonn, a canon from the then Danish, now Swedish city of Lund, died in 1496, exhausted by the journey, and was buried on the island of Arkandel near Trogir (Fig. 1). His fate was shared by several other Nordic pilgrims, who lost their lives in various places. Beside illness, they were threatened by fierce weather and Turkish pirates, the latter especially present in the 16th and 17th centuries. Apart from the fact that Nordic pilgrims were few in number, their ignorance of the local language was the main reason for the lack of personal contact, as well as the local mentions of pilgrims from Scandinavian countries.

Keywords: Denmark, Sweden, Iceland, Finland, pilgrims, Holy Land, Croatia, Adriatic